

ADVENT U BROČANSKO-STONSKOJ TRADICIJSKOJ KULTURI

MARINA ASTURIĆ
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Poljička 35
HR-21000 Split
marina.asturic@gmail.com

UDK 398.332.4
Prethodno priopćenje
Preliminary communication
Primljeno/Received: 7.05.2018.
Prihvaćeno/Accepted: 24.05.2018.

Navedeni primjeri odnose se na adventske blagdane i svetkovine u prosincu, koji su zabilježeni na području sela Broce i gradića Ston na poluotoku Pelješcu. Istraživanje je uključivalo pretežno ispitanike starije dobi (neki od najstarijih stanovnika sela Broce), nekoliko ljudi srednje dobi i jednu mladu osobu.

Advent uključuje važnu proslavu sv. Nikole, čija crkva se nalazi u Stonu, nekoliko običaja vezanih uz sv. Barbaru i sv. Luciju ili Bezgrešno Začeće. Nakon toga slijede obredi i običaji vezani uz glavnu proslavu Badnjaka.

Zabilježeni su običaji današnjeg običaja za Badnjak, a to je kolendavanje. Proces kolendavanja može se pronaći diljem Hrvatske, no svugdje postoje razlike u izvođenju kolendi. Karakterističan je i proces gobinjanja kojega se sjećaju izvorni stanovnici sela.

Većina običaja je zaboravljena među mlađom generacijom, dok se ljudi srednje dobi prisjećaju kazivanja i tradicije svojih roditelja. Utjecaj blagdana prije Badnjaka, uz izuzetak Sv. Nikole, biva zaboravljen.

Ključne riječi: Advent, Badnjak, svetkovine, običaji, ophodi

1. Uvod

Gradić Ston sa svojom bogatom kulturnom baštinom i srednjovjekovnim nasljeđem čini pogodan istraživački korpus u korelaciji s mjestima i selima iz okolice, posebno marginaliziranog dijela početka Pelješca, sela pod nazivom Broce. Njihovi običaji isprepleteni su istim ili sličnim tradicijskim obilježjima što se najviše može očitovati u najvećim kršćanskim blagdanima, poput božićnih blagdana i njihove proslave.

Metodologija rada podrazumijevala je rad na terenu s osobama srednje i starije životne dobi, pa je istraživanje omogućilo njihovu izvornu riječ i usporedbu s današnjim božićnim običajima. Svaki razgovor (intervju) donio je novi pristup obradi čitavog rada, počevši od Adventa koji u prosincu označava

iščekivanje najradosnijeg blagdana – Božića. Opisani su blagdani poput sv. Barbare, sv. Nikole, Bezgrešnog začeca blažene Djevice Marije, Svete Lucije i Djetinjca, Materica i Očića. U sklopu tradicijskog ciklusa u prosincu opisuju se običaji ususret Isusovu rođenju, dok njihovu krunu označava proslava Badnjaka i njegovih posebnosti u ovom kraju. Analizirani su običaji koji se i danas njeguju, poput kolendavanja, te oni pomalo zastarjeli, kao što je veselanje. Nakon što je upotrijebljena metoda analize koja je prikazala generacijski rascjep između prošlih i modernih vremena, stavke u radu mogu se promatrati kao skup (sinteza) zapisa u literaturi i zapisa živućih stanovnika Broca i Stona.

Iako je Ston poznat po svojim zidinama i solani i vrlo često ga se smješta u taj monumentalni kontekst, njegovo očuvanje povijesno-kulturne tradicije čimbenik je kojemu bi se trebalo pridavati više pažnje kako određeni običaji i feste ne bi ostali nezabilježeni. Izolirani dio "repa" Pelješća, seoce Broce, nepoznat je teritorij istraživanja, unatoč nepobitnoj povezanosti sa stonskim područjem zahvaljujući geografskoj poziciji, stoga nije ni čudo da postoje kulturološke sličnosti između ta dva mjesta. Većina starijih stanovnika u selu svjedoči različit način življenja od današnjeg ubrzanog tempa, pogotovo u vrijeme božićnih blagdana koji su za njih i dan danas ekvivalent povezanosti, druženja i doma.

U radu su korištene metode intervjua, deskripcije, analize, komparacije, sinteze te terensko-istraživačkog rada. Cilj rada je prikazati advent u bročansko-stonskoj tradiciji.

2. Advent

U našoj kulturi miris Božića osjeti se i prije početka samog Adventa, već od početka studenog, točnije Svih svetih. U kršćanstvu Advent simbolizira četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do Kristova dolaska, odnosno četiri nedjelje do Kristova rođenja. Početak liturgijske godine te iščekivanja Božića prelama se od blagdana sv. Andrije koji se slavi 30. studenoga. Slijede sv. Barbara, sv. Nikola, Bezgrješno začecje blažene Djevice Marije i sv. Lucija, blagdani koji označavaju službeni početak Božića.

Porijeklo riječi dolazi od *adventus*, latinske riječi za početak i njime se iščekuje i najavljuje veselje Božića. Početak Adventa označavao se 23. studenog na sv. Klementa, zaštitnika stoke, a na nekim područjima kao što su Poljice iščekivanje bi počelo već na blagdan Svih Svetih. U nekim krajevima, poput požeškoga

kraja, običavalo se darivati one koji nisu imali dovoljno sredstava za stabilan život, a taj dar nazivao se *božićnica*. Božićnica je mogla označavati novac, odjeću, obuću ili druge potrebite stvari (Dragić 2008: 414.-440).¹

Kada govorimo o adventskom vijencu, moramo znati da se na njemu nalaze četiri svijeće, od kojih su tri ljubičaste, a jedna ružičaste boje, iako su svijeće na vijencima u crkvi sv. Vlaha u Stonu ljubičaste boje. Prva je svijeća simbolizirala stvaranje, druga utjelovljenje, treća otkupljenje i četvrta svršetak. Vijenac na kojemu su postavljene svijeće plete se od zimzelenog lišća i grančica (Dragić 2010: 468.).

Za vrijeme oko Božića umjesto današnjih vijenaca na ulazna vrata se stavljala lovora i ruzmarin. To nije slučajna odabir – lovor simbolizira pobjedu, vječnost i čistoću, pa nije ni čudo da su se pobjednici natjecanja kitili lovorovim vijencem kao znakom prestiža. To je zimzelena biljka koja ne može postati suha, što se tumači kao njena neprolaznost. Što se tiče značenja čistoće, pretpostavlja se da korijenje vuče iz vremena vestalki kojima je lovor bio posvećen, a one su bile djevice i morale su se zakleti na svoje djevičanstvo prilikom vestalske službe.²

U Brocama u Adventu se prvu neđeju pali jedna svijeća, drugu neđeju druga svijeća i treću tri svijeće.³

2.1. Sveta Barbara

Sv. Barbara rođena je koncem osamdesetih godina 3. stoljeća. Prema legendi imala je oca Dioskura i s njim je živjela na području Male Azije, no on ju je zatvorio u toranj zbog toga što ju je krasila prevelika ljepota i prosci su je oblijetali u velikom broju. Tada se pojavio liječnik Valerijan zbog kojega se Barbara počela zanimati za kršćanstvo sve dok nije prihvatila tu vjeru u potpunosti. Poznate su priče o njenim čudima, poput čudesnog vrela s kojeg je blagoslovila križ, zbog čega ju je vlastiti otac želio pogubiti. Zlo njenog oca prati je i u bijegu od njegove ruke, a na kraju je ipak uhvati i dovede pred suca koji se zvao Marcijan. Iako je očekivao da će je Marcijan pogubiti, on je uvidio Barbarinu ljepotu i krjepost pa joj je ponudio izbor: ili će se pokloniti bogovima ili će naum njenog oca biti ostvaren. Njezina

¹ O tome više: Dragić 2008: 414.-440.

² O tome više: Badurina (pr.) 1990: 415.

³ Prema kazivanju Julke Bonačić, rođ. Oblizalo, 3. ožujka 2018., Broce.

mučenička sudbina očitovala se u potpunoj vjernosti Bogu jer je odbila suca, nakon čega su je tukli, svukli i bičevali te na njene rane stavljali sol. Bog se obratio Barbari u tamnici, i kada ju je sudac vidio u rano jutro, primijetio je da su joj rane zacijelile zbog slave i milosti njegovih bogova. Barbara pokazuje nepokolebljivost i zaziva Boga koji joj je pomogao. Njena vjera je dokazana kada se predala ocu na planinama, gdje ju je sam Bog pozvao na nebo. Otac ju je u tom trenutku ubio svojim mačem nakon čega i on pogiba od udara groma. Mučeničku smrt podnijela je 305. ili 306. godine. Njen kult se počinje intenzivno širiti i štovati u 8. stoljeću, a smatra se zaštitnicom vojnika te ljudi koji se bave opasnim poslovima (rudari) ili su suočeni sa smrću (gromovi, požari, bolesti). Kod ljudi koji štuju sv. Barbaru, pa tako i kod Hrvata, postoji tendencija da joj se utječu ako nisu u mogućnosti primiti bolesničko pomazanje ili kada priželjkuju mirnu smrt bez velike patnje i bola (Dragić 2015: 147.-150.).

Za blagdan Svete Barbare u Hrvatskoj se veže pojam *poležaja*⁴, posebno u mjestima u Slavoniji.

U Slavoniji se tako označava prva osoba koja ulazi u kuću za blagdan Svete Barbare. Muškarci bi dobili žito, a žene lan. Žene koje su ih dočekivale nisu bile sretne kada bi im muškarac prvi ušao u kuću jer je to značilo da će u narednoj godini biti više pijetlova nego kokošiju. U mjestu Gračani pokraj Zagreba mladići bi išli čestitati Barbarin blagdan u cik zore, kada bi išli od kuće do kuće gdje su ih častili jabukama. Nikada nisu išli u grupama kao u posljednje vrijeme, već pojedinačno, bez preskakanja ijedne kuće u selu. Zbog očuvanja običaja, čestitari u današnje vrijeme nose i narodnu nošnju. Čestitalo se svim Barbarama i Baricama u selu (Dragić 2015: 155.).

Za pelješko i blisko područje, prepoznatljiviji su običaji vezani uz Varin dan (Sveta Barbara), posebno karakteristični za Konavle, mjesto pokraj Dubrovnika. "Vara" je označavala suhi bob, grašak, leću, pšenicu, sočivo, slanetak... takva mješavina se stavljala u vodu gdje se nadolijevala hladna voda, nakon čega bi pastirice donijele drva, koja su revno skupljala prije kuhanja vare i nazivala Varinim balicama. Iduća godina bi ovisila o mjestu gdje bi vara provrela, pa ako se radilo o strani gdje se nalazi more, mještani su mogli očekivati više ribe, a ako bi provrela sa

⁴ Dragić (2015: 154) navodi kako Senad Mićijević tumači polaznika kao mušku osobu, gosta koji u ranim jutarnjim satima pohodi prijateljsku kuću na Božić gdje se časti i nakon toga ide hraniti stoku. Taj predstavlja i žensku osobu.

strane gdje su se nalazila njihova polja i baštine, to je označavalo iznimno dobar urod. Nakon toga se dolijevalo maslinovo ulje. Cijeli dan smjela se blagovati jedino vara koja se posluživala i gostima. S obzirom na to da je uvijek trebao biti neparan broj sočiva, na Pelješcu je postojala izreka: *Varica se vari, hoće se devet stvari* (Dragić 2015: 159).

2.2. Sveti Nikola

Djeci je blagdan sv. Nikole ekvivalent za sreću, zbog darivanja i prikazivanja figure starca sa svečanim plaštom i darovima i njegova antipoda krampus (vraga). Krampus je uvijek nespretno i zlorado trčkarao po crkvi sa svojim šibama ulijevajući strah zločestoj djeci, dok bi iza njega smireno i dostojanstveno ušetao sv. Nikola, reprezentant dobrog, djece, pomoraca, studenata i neudanih djevojaka, kako bi rastjerao zlo i zaštitio dobro. Sv. Nikola se prikazuje s tri zlatnika koji predstavljaju njegovu blagu narav i sklonost dobrim djelima, a nekada je prikazan i s lađom u pozadini jer je zaštitnik mornara ili s djetetom koje mu ljubi ruku. Njegova biografija obiluje zanimljivim legendama, poput one da je kao tek rođeno dijete već mogao stajati. Međutim, običaj donošenja darova u čizmicu potječe od legende o nesretnom čovjeku koji nije mogao udati svoje tri kćeri zbog nedostatka miraza, sve dok mu sv. Nikola nije odlučio pomoći tako da je kroz dimnjak bacio nekoliko zlatnika koje su pale točno u čarape koje su se sušile nad otvorenim ognjem. Tako je postao zaštitnikom i neudanih djevojaka. Jedna strašnija priča govori o tome kako je postao zaštitnik djece; otišao je kod okrutnog gostioničara koji bi namamio djecu, ubio ih pa ih služio kao jelo svojim gostima. Nikola se prekrizio i tako vratio u život nevinu dječicu zbog čega se smatra zaštitnikom djece. Prema te dvije predaje nastaje običaj zvan *Nikolinje*, baziran na polaritetu dobro – zlo, kada se djeci u čizmu stavljaju darovi ili šibe prema zaslugama za njihovo ponašanje u godini (Dragić 2015: 8).

Zaštitnikom pomoraca postao je prilikom putovanja brodom kada ga je zatekla velika oluja praćena nevjerojatnim valovima. Sv. Nikola je zaprijetio valovima da se smire i more se zaista umirilo, što je rezultiralo povoljnim vjetrovima, mirnom putovanju i rastjerivanjem valova, pojavama za kojima žudi svaki mornar udaljen od svojega doma. Negdje se proslava svetog Nikole slavila kao glavni blagdan sa svečanom procesijom i barjacima, poput Borovaca blizu Metkovića. Mjesta poput Murtera, Hvara,

Brača također imaju procesije u čast sv. Nikole, no najpoznatija je svakako ona u Komiži na otoku Visu jer se sveti Nikola smatra zaštitnikom Komiže i njenih stanovnika. Na sam blagdan pali se jedna barka (brodica) kao žrtva sv. Nikoli za ugodna putovanja na moru, a prilikom paljenja odzvanjaju crkvena zvona u njegovu čast. Osim tradicionalnog naziva Nikola, u pučkim predajama i pjesmama vrlo često se spominje Mikula ili sv. Mikula, a na stonskom području pjevaju se pjesme o svetom Niku (Dragić 2015: 21-35).

Posebno se štuje u primorskim mjestima, a njegovo štovanje u stonskom kraju ne razlikuje se od ostalih mjesta. Običaj stavljanja čizmice navečer i nervozno iščekivanje darova ujutro glavni su motivi manje i veće djece da obožavaju ovaj blagdan, a zadovoljstvo im je primiti darove i u popodnevnim satima u crkvi sv. Nikole. Prije nekoliko godina, kada crkva sv. Vlahu još nije bila obnovljena, obredi su se radili u crkvi sv. Nikole, a svaku godinu bi oko 16 sati ili još kasnije bili pripremljeni darovi za djecu koje bi dijelio svećenik. Djeca su stajala u redu, od prvog do osmog razreda, i primala darove. Časne sestre su pazile na održavanje reda dok bi svećenik dijelio darove, jer se išlo od najmanjih do najvećih. Prvaši bi dobili darove prvi, a osmaši posljednji. Prije toga u crkvu su morali ući krampusi i sv. Nikola s darovima, što je bila posebna poslastica ili bauk za najmlađe jer bi se vrlo često prestrašili maskiranih lica i neobične odjeće.

U modernoj kulturi ekvivalent sv. Nikoli može biti Djed Božićnjak, sa svojim crvenim odijelom i dugom bijelom bradom i bijelom kosom, iako se taj fenomen može promatrati kroz potrošački apetit svjetovne prirode.⁵

Sveti Nikola bude u crkvi sv. Nikole u Stonu gdje se daje blagoslov djece kada se tjera vrag, takozvani krampus, koji prije svetog Nikole uđe u crkvu i plaši djecu. Nakon njega dođe svečano obučeni sveti Nikola s bradom i plaštem te smireno i dostojanstveno pozdravlja djecu i tjera krampuse. Tada dolazi ispred oltara i sa svećenikom dijeli darove djeci u dobi od šest do četrnaest godina (od 1. razreda osnovne škole do 8. razreda osnovne škole).⁶

⁵ Usp. Braica 2004: 5-26.

⁶ Prema kazivanju Mire Vlašić, rođ. 27. veljače 2018., Broce.

*Sv. Nikola dođe na 6. 12. i on je zaštitnik pomoraca i u nas zapovjedni svetac, u Stonu je njegova velika crkva. Tamo su i samostan i časne sestre.*⁷

2.3. Bezgrješno začeće blažene Djevice Marije

Blagdan Bezgrješnog začeća blažene Djevice Marije slavi se 8. prosinca. U zapadnoj Hercegovini taj datum su nazivali Neoskvrnjeno začeće, a u Livnu i mjestu Tihaljina se na sadila pšenica uz tri svijeće. Kroz usmenu tradiciju spominje se *divica Marija* koja se vjenčala s Josipom i u čiju čast su se pjevale pjesme (Dragić 2008: 422.-423.). Važnost začeća očituje se u samoj Djevici Mariji nakon njenih ukazanja ljudima, poput najpoznatijeg primjera sv. Bernardice kojoj je rekla: "*Ja sam Bezgrješno začeće.*" (Glazier; Helwing, 2005: 103.)

Motiv susreta Bernardice i Gospe prisutan je na Braču u njihovim lirskim narodnim pjesmama.⁸

Bezgrješnim Začecom slavi se Djevica Marija koja je izuzeta od istočnoga grijeha te od svih grijeha tijekom svoga svetoga života. Od samih začetaka crkvena dogma propisuje blagdan Bezgrješnog Začeća zbog Marijine kreposti. Njen blagdan posebno se slavi u župi sv. Ane u imotskom kraju, a 8. prosinca je utemeljeni datum blagdana jer se devet mjeseci poslije slavi Gospin rođendan (Mala Gospa). Sveta Ana je majka Blažene Djevice Marije pa se svrsihodno tome pridaje posebna pažnja Gospinim blagdanima, a na dan Bezgrješnog Začeća ide se u crkvu te se izbjegava svaki vid fizičkog rada i naprezanja (Bašić 2017: 10).

Ovaj blagdan je poznat po tome što je on jedini za čije vrijeme se smjelo plesati, veseliti, čak i ženiti. Tijekom ostalih adventskih blagdana to nije bilo dopušteno (Mravak 2017: 8).

Sveta Lucija

Za sv. Luciju, koja je živjela u 3. stoljeću, kažu da je prorekla Dioklecijanovu smrt i kako je umrla mučeničkom smrću. U tradiciji hrvatskog naroda dani od sv. Lucije do Božića nazivaju se *vidioci* (slavi se 13. prosinca). Postoje raznovrsni običaji vezani uz mladiće i djevojke koji bi na sv. Luciju napisali dvanaest imena,

⁷ Prema kazivanju Julke Bonačić, rođ. Oblizalo, 3. ožujka 2018., Broce.

⁸ O tome više: Dragić 2012: 85-99.

iako su negdje pisali i jedanaest ili trinaest imena, i svaki dan bi nakon mise zapalili ili uništili po jedno ime, sve dok na kraju nakon polnoćke ne bi pročitali posljednje preostalo ime koje bi označavalo ime osobe za koju će se oženiti ili udati. Međutim, vrlo često bi postojao prazni papirić, pa ako bi mladić ili djevojka nakon polnoćke otvorili baš taj papirić bez imena, to bi značilo kako se neće oženiti ili udati sljedeće godine. Osim toga postojao je običaj da se jedna grana zatakne za križ i svetu sliku i ako bi grana procvjetala do Božića, to bi bio znak da će se djevojka udati u narednoj godini. Ako grana ne procvjeta do Božića, djevojka se neće udati. Osim što se papirić spaljivao, u nekim mjestima bi ga zagubili, to jest namjerno gubili sve dok ne bi došli do posljednjeg kojeg bi otvarali iza polnoćke ili na božićno jutro. Ponegdje se moglo čitati s papirića, ali negdje je to bilo zabranjeno sve do posljednjeg trenutka iznenađenja.⁹

Osim položaja (poležaja) na Svetu Barbaru, u bačkim krajevima postojao je običaj položaja na Svetu Luciju gdje su izričito muškarci dolazili kao gosti, a kao dar donijeli bi kvočke i piliće. Gost je s ulaza morao pozdraviti i čestitati ukućanima (Dragić 2015: 156.).

Blagdan sv. Lucije bio je povezan i s ručnim radovima žena koje su plele ili tkale, odnosno nisu smjele odrađivati taj dio posla 13. prosinca jer bi im ručni radovi bili uništeni. Jedno od vjerovanja na splitskom području je da će sv. Lucija donijeti darove siromašnim stanovnicima grada. Neka od vjerovanja vezana za sv. Luciju uključuju vještačku magiju, poput običaja s tronošćićem, koji se pravi od blagdana sv. Lucije sve do Badnjak. Osoba koja pravi tronošćić na Badnjak mora otići na polnoćku i podignuti se na njega i tada će vidjeti tko su vješci i vještice od okupljenih ljudi. Ipak, ta osoba nije smjela čekati završetak misnog slavlja jer bi u suprotnom vješci i vještice reagirali prilično nasilno – rastrgali bi osobu s tronošćićem. Taj običaj bio je poznat u Lici, no njega nalazimo i u Slavoniji, samo što bi ljudi ponijeli pšenicu kada bi bježali iz crkve, pa bi je prosuli ispred crkve da se vješci i vještice zabave njenim skupljanjem. Oni bi za to vrijeme pobjegli (Dragić 2007: 370.).

⁹ O tome više: Dragić 2014: 103-123.

*Sv. Lucija je bila zaštitnica očiju pa bi se 13. 12. palile svijeće i neko bi se zavjetovao ako ima slab vid jer je ona držala na dlanu dva oka. Sije se pšenica da naraste do Božića.*¹⁰

2.4. Djetinjci, Materice, Očići

Djetinci ili đetići je treća nedjelja prije Božića kad odrasli ljudi prijete djeci pa ih djeca moraju darivati, Materice ili majčina nebesa su druga nedjelja prije Božića kada muškarci ocjenjuju žene pa od njih traže otkup, a Očići, Oci ili Oci nebeski su prva nedjelja prije Božića kada djeca traže otkup od muškaraca.¹¹

Osim naziva Djetinci, imamo Ditići, Djetići i Ditinci. U nekim dijelovima Hrvatske kao što je dio koji govori kajkavskim narječjem, taj dan naziva se i Barbarinje (sv. Barbara) (Dragić, 2008:136.).

*Djetinjci i Očići dođu tri neđeje pred Božić. Prvo su ti Djetinjci, drugo su ti Materice, a treće su Očići, to je zadnja neđeja pred Božić. Za Materice bi zet poklonio punici neki poklon, za Djetinjce su se regalavala*¹² *djeca.*¹³

U nekim mjestima kao što su Dugobabe pokraj Splita djeca su za Materice uzimala konop i prijetila majkama da će se objesiti ako ih ne daruje, tj. ako ih ne iskupi. Bila je riječ o šali nakon koje bi majka darivala (iskupila) djecu slatkišima i voćem. Isti su ritual djeca izvodila tjedan dana poslije, na Očiće. U nekim mjestima u Hercegovini (Stolac) održavali su se maskirni ophodi, a na Očiće djeca bi vezala oca u krevetu u cilju da se otkupi, što je značilo da i on mora spremi dar (Dragić, 2008:136.).

U Sinjskoj krajini se spominjalo vješanje ukoliko se ne ispune zahtjevi, pri čemu su majke intervenirale sa slatkišima i voćem, ali su i starijim ljudima donosile rakije (Jerkan 2016: 14).

U Stonu bi se Očići samo čestitali. *Spremilo bi se nešto bolje za objed i na Matericu i na Djetinjce.*¹⁴

¹⁰ Prema kazivanju Ane Ivanišević, rođ. Bonačić, Julkine kćeri, 3. ožujka 2018., Broce. Živi u Stonu sa svojim mužem.

¹¹ O tome više: Braica 2004: 5-26.

¹² Darovala.

¹³ Prema kazivanju Julke Bonačić, rođ. Oblizalo, 3. ožujka 2018., Broce.

¹⁴ Prema kazivanju Ane Bajurin, rođ. Vlašić, 27. veljače 2018., Ston. Živi u Stonu.

2.5. Badnjak

Po klasifikaciji čitavog dana, Badnjak se može podijeliti na Badnje jutro i dan i Badnju noć. Badnje jutro karakteriziraju čestitke, posebno obredi koji se vežu uz drvo badnjak i gobinjanje (kićenje) zelenilom posjeda, baština, voćnjaka i raznoraznih posjeda. Ljudi su se spremali za pripremu doručka i ručka, pogotovo posne hrane. U nekim krajevima poput Orašja i župe Tolise postojao je običaj kvocanja kojeg su prakticirala djeca. Ustajali bi se jako rano i pohodili kuće u mjestu s pozdravljanjem i čestitanjem (ispred kuće bi oponašali glasanje pijetla što je domaćinima bio znak da pohode njihovu kuću, zato su ih nazivali kvočkama). Ispred njih bacili bi kukuruza i pšenice koju bi djeca prebirala uz određenu pjesmicu, što je znak za pripremu oraha, jabuka, suhih šljiva i raznog domaćeg voća, a ponekad, ako bi djeca imala sreće, našao bi se i pokoji novčić, tada neprocjenjivo blago (Dragić 2014: 401.).

U Stonu su se nekoć tradicionalno za Badnjak uzimale jabuke i naranče:

Mi djeca smo za Badnjak uzimali jabuke i naranče iz košica¹⁵, jedna jabuka jednom, jedna naranča drugom pa bi donijeli doma po tri, četiri jabuke, naranče, malo oraha...to je bila festa. Tega danas više nema, djeca samo uzimlju pare, a mi smo se jako veselili naranči i orahu. Pjevali smo, išli od kuće do kuće, i onda kad bi došli u jedne žene imena Stefe, ona je znala činiti arancine¹⁶ pa bi nas počastila tim arancinima, to je nama bilo ko da smo bili u najboljem hotelu, ona bi nam dala naranče i svašta nešto, nosili bi sakete pune naranača, jabuka, oraha u kori...dijelili su se i bomboni s kiticama i s njima smo kasnije kitili bor, to jest vezivali bi ih na bor jer nije svak' imo igračke za bor. I onda bi te razne žute, bijele bombone stavljali i kravuške¹⁷ zavukli u kakvu kartu ili hi piturali čijem i stavljali na bor. Nismo imali kuglice, nije bilo izbora k'o danas."¹⁸

Ako govorimo o raznovrsnosti jela za Badnji dan, moramo napomenuti činjenicu da se smatralo kako je kršenje pravila posta smrtni grijeh. Svako mjesto nudi svoju tradicijsku kulturu

¹⁵ Pletena košara, korpa.

¹⁶ Ušećerene naranče.

¹⁷ Krauške.

¹⁸ Prema kazivanju Ane Ivanišević, rođ. Bonačić, Julkine kćeri, 3. ožujka 2018., Broce. Živi u Stonu sa svojim mužem.

koja se očituje i u jelima. U mjestu Stolac postoji jelo koje se zove češkeka, ječmeno žito koje se priprema nekoliko dana prije Badnjaka. Mora biti u vrućoj vodi kako bi ga se moglo istupati, odnosno udarati željeznom napravom (ćuskijom). Nakon toga slijedi sušenje do Badnjaka. Tada se ostupano žito i pileće meso stavljaju u kotao i kuhaju više od dvanaest sati. Osim za Božić, to jelo zaživjelo je i za Novu godinu, Ivandan i Stjepandan. U Stocu se peče i zaoblica, koja se naziva i veselicom ili pečenicom. Muškarci bi išli u lov pa bi pekli zaoblicu, što bi dalo povoda djevojkama za zadirkivanje. Klala bi se mala ovca (šilježe), ponekad ispred kuće na Badnji dan, pa bi se pekla u krušnoj peći. Ako govorimo o jugu Hercegovine, može se spomenuti raštika, gdje su listovi jedan preko drugoga i formiraju križ, što bi značilo da se peče meso s kostima. One se nisu smjele razdvajati jer se vjerovalo da će domaća stoka tako postati slaba i slomiti udove, posebno noge. Što se tiče pravoslavaca, u njih se taj naziv uvriježio kao veselica. U neumskom kraju poznato je miješanje tijesta za pravljenje uštipaka.¹⁹

"Badnji dan je posni dan, ne jede se meso ni mesni proizvodi. Ima ljudi koji ne objeduju, to su pravi vjernici koji drže do tega, piju ujutro kafu od ječma, ne piju mlijeko, ne jedu sir, i onda cijeli dan ništa ne jedu, a uvečer bi se kuho bakajar ili riba, ali većinom bakajar. To ja tako radim cijeli život, i ja i moj otac, kupimo bakajar tad i za Veliki petak. Prigaju se i prikle, one domaće, i onda to bude dobra večera i onda se ide u crkvu na ponoćku i onda kad se vratimo, onda bi se skupili. Skuhala bi se uvečer bogata zelena menestra, i onda kad bi se vratili s ponoćke, prošo bi Badnji dan i post, onda bi ljudi jeli i pošli leć. Kolendavanje je bilo obavezno uveče, pogotovo djeca, a jesu i veći, hodili su čestitat po kućama. To su još radili i na Staru godinu, to su bila dva dana u godini kad se kolendavalo."²⁰

Badnjak dolazi od riječi *badar* i od izvedenog glagola *razbadriti se*, što bi značilo "*biti budan*." Prva asocijacija na proslavu Badnjaka je njegovo ime koje se dobilo zbog drva Badnjak. Nakon običaja za Badnje jutro i Badnji dan, unosio se badnjak, palile su se svijeće, jela se večera uz uvijek prisutnu molitvu, kićenje bora, stavljanje jaslica, odlazak na ponoćku uz čestitanje, pozdravljanje i kolendavanje. Nakon što bi se unio badnjak, postavila bi se slama, karakteristična za više naroda

¹⁹ O tome više: Dragić 2014: 31.-49.

²⁰ Prema kazivanju Mire Vlašić, rođ. 27. veljače 2018., Broce.

osim hrvatskog. U kuću bi se donosile slama i svijeća, koju bi češće palila majka nego otac, iako su tu dužnost u poljičanskim krajevima obavljala djeca. Domaćin uzima svetu vodu i posvećuje članove obitelji koji su u potpunom mraku i mole Anđeo Gospodnji. Tad događaj zabilježen je u Koprivnici. U požeškom kraju najstariji bi ukućanin unio slamu koja bi se zapalila i služila za tjeranje svinja. U đakovačkom kraju majka ili baka (stariji ženski član obitelji) bi donijela slamu koju bi blagoslivljala svetom vodom, a djeca bi spavala na slami. Prije nego zaspu, igrali bi se orasima koji su predstavljali dobar urod te godine. Neizostavna je bila i molitva prije spavanja na slami ispod stola. Ukućani bi spavali na slami u jednoj određenoj prostoriji sa svečano ukrašenim (najčešće čipkanim) stolnjakom i stolom, ali prije toga su morali otići na Polnoćku, krunu Badnjaka. Svijeće su također važan dio obreda i njihove brojke reprezentiraju značenje svetosti (sedam svijeća – sedam sakramenata). U Srijemu, Slavoniji, Vojvodini, Bosni i Hercegovini te Dalmaciji palile su se tri svijeće koje su simbolizirale Sveto Trojstvo. Kada je upaljena svijeća, ona simbolizira svjetlost i aludira na molitvu, u usorskom kraju pila se domaća šljiva koju su i djeca mogla popiti jer ih onda, po vjerovanju, čitavu godinu ne bi bolio trbuh. Ako bi na svijeći bilo puno voska, to je označavalo plodnu godinu. Najmlađe dijete je gasilo svijeću. Tijekom Badnjaka molitve su uz svijeće nezaobilazna pojava, a vrlo često su dulje nego inače i popraćene su pjesmom. Jedna od duljih molitvi zabilježena je u Barbarićima pokraj Čitluka, gdje se moli Anđeo Gospodnji te se govore preporuke. Nakon toga mole se tradicionalni Očenaš, Zdravo Marija i Slava Ocu. Nakon preporuka mole se iste molitve uz Vjerovanje. Kada govorimo o večeri za Badnju noć, zanimljivo je kako u bokokotorskom kraju uopće nije bilo ručka, a ponegdje je on neizostavni dio kao posni ručak za Badnjak, a večera se sastojala od povrća i palente. U Kruševu se jeo kupus pod ulje. U Kaštelima se za Badnju noć jeo kupus, a u Osijeku fiš paprikaš. U Kutjevu je postojala čak i torta – slana torta od graha. Božićni bor simbolizira Isusa Krista. U mnogim područjima zabilježeno je kako se bor kitio oblikovanim omotima bombona, a time su ga kitila djeca. Uvodilo bi se na Badnji dan, a skidalo za Sveta Tri Kralja (Dragić 2010: 248.).

"Bor se napravio na Badnji dan, ne prije, nikako! I onda bi se mi svi, i djeca i baba i mama i tata, svi bi klekli ispred bora, prikrstili bi krštenom vodom i smolili bi krunicu i tek se je onda išlo na večeru. Ujutro bi se popila kafa ječmenica s priklama, a od 10

ura bi se pila prava kafa, to su pile one starije, baba i mama, a nama djeci je bilo šta je bilo. Onda je bila večera i onda se iza išlo kolendavat po Brocima, pa bi otišli na misu polnoćku u Ston. Za Badnjak kad bi završili s molitvom, tata bi uzo tamburicu ili harmoniku pa bi zapjevali. Onda se išlo na večeru i kasnije su išli muški kolendavat, u to doba mi djeca nismo. Na Badnjak smo stavljali suhe smokve, mjendele i domaće suho grožđe na gvantijere²¹, jer prije se nije kupovalo nego sa cijelijem peteljka. Mi smo imali vrstu grožđa đe bi mama dovela do vrenja vodu u loncu i samo bi bijeli grozd grožđa uzela za peteljku i okvasila bi ga tri puta i nase, i na jesen smo stavili to sušit, jese su bile pletene od pruća ili od trstike. Pokrivalo bi se starim, prozirnim koltrinama da se to suši i bili su cijeli grozdovi na plitici skupa s domaćim likerima." ²²

Postoje dvije vrste badnjaka: ljeskove grane koje služe za estetiku i ugođaj i koje su postavljane na vrata ili na krov, te tri komada drveta koja su se unosila u kuće i onda ritualno palila. Postajao je niz obreda prilikom unošenja badnjaka: pozdrav katoličke naravi, čestitke, posipanje žitom, polijevanje vinom i preporuke, zdravice. Vrlo važan ritual je i škropljene vodom, za što se smatralo da može odagnati demonske snage. Prvi put spomen paljenja za Badnjak spominje se u dubrovačkom statutu *Liber statutorum ciuitatis Ragussi* u 13. stoljeću, davne 1272. godine, kada su pomorci donijeli panj i stavili ga u vatru, što im je donijelo određene povlastice. U prošlosti običaj paljenja badnjaka spominje se i u gradišćanskih Hrvata i u Istri. U Hrvatskoj se najviše pale tri badnjaka, a u južnoj Dalmaciji pali se onoliko panjeva koliko je muškaraca u kući, a broji se i buduće muško dijete za narednu godinu ako žena u kući nosi muško. Ponegdje su i jedan ili dva badnjaka, ali simbolizacija tri badnjaka je Sveto Trojstvo: Otac, Sin i Duh Sveti. Onaj badnjak koji je označavao Oca bio je najveći i prvi se stavljao na vatru. Najčešće bi najstariji član u obitelji uzeo vino i polijevao badnjak čineći znak križa uz zaziv: U ime Oca i Sina i Duga Svetoga. Nakon molitvi i polijevanja, ostatak obitelji bi se prekrizio i proces paljenja badnjaka bio je gotov. Ovaj običaj veže se uz područje Poljica. Na otoku Hvaru u mjestu Bogomolje bio je običaj da se badnjak odnese starima i nemoćnima, a u Jelsi je postojao proces škropljenja gdje bi se svetom vodom poškopila kuća, štala i dvor.

²¹ Tacne.

²² Prema kazivanju Ane Bajurin rođ. Vlašić, 27. veljače 2018., Ston.

U Zagvozdu su postojala tri badnjaka od kojih su dva veća bila sa strane, a jedan manji u sredini. Stavljala su se na vatru jer je postojalo uvriježeno mišljenje da o trajanju badnjaka ovisi količina blagoslova naredne godine. U Lici se badnjak donosio poslijepodne i čuvao se do sumraka, a kada bi ga unosili u kuću, običavalo se pucati kako bi se rastjeralo zle demone i kako bi se najavilo posvemašnje veselje. Negdje se, kao u duvanjskom kraju, na badnjake urezivalo male križiće. Danas se većinom prakticiraju modificirani badnjaci (Dragić, 2008:136.).²³

3. Ophodi

Među ophodima koji se odvijaju u adventsko vrijeme jesu koledarski i veselarski ophodi:

3.1. Kolende

Prvi spomen kolendi (koledi) može se pronaći u bugarskoj tradiciji u 9. stoljeću u kojem se kolede zabranjuju, a negativne konotacije koledi mogu se pronaći i u Rusiji kada se kolede poistovjećuju sa 'starim poganima'. Kolede se u Hrvatskoj prvi put spominju u dubrovačkom *Statutu* 1272. godine.²⁴

*"Prvi put se spominju u dubrovačkom statutu, i na to se uglavnom odnosi naziv kad četa ljudi zajedno pjeva po kućama i veseli se, uglavnom muški. U Dubrovniku se veseljac nazivaju kolendarima i danas se ide u muško- ženskim skupinama po kućama i otpjeva se pjesma ispred dvora kao čestitanje, ophod, neka vrsta obreda i tu mogu bit mladići, djevojke, mlado, staro, djeca.... Kolendavalo se za Novu godinu i za Božić, iako se za Novu sve manje kolendava u zadnje vrijeme. Uglavnom su kolendari imali svoju pjesmu koju su izvodili i koju i danas izvode. Ako je neko u kući umro, u tu kuću se nije smjelo ići."*²⁵

Kolenda ima mnogo naziva, u Dubrovniku i stonskom području zna se za nazive kolenda i koledva, a u Splitu kolendra. U Gdinju na Hvaru poznat je naziv koleđanje, a u Istri, Lici i Hrvatskom primorju poznata je i fiola. Naziv koleda ili kolenda ima više značenja. Najčešće označava skupnu pjesmu odraslih mladića i muškaraca, ali i djece, ali i pjesmu ispred prozora

²³ O tome više: Dragić, 2008: 67-91.

²⁴ O tome više: Dragić, 2008: 21-43.

²⁵ Prema kazivanju Pera i Ane Škurle, 28.11.2011., Broce.

određene djevojke. U širem značenju označava običnu pjesmu i čestitanje, božićno darivanje ili božićnu slamu. Osim konotacija povezanih s pjesmom, koleda je bila i sinonim za krijes koji se palio na Ivandan i Jurjevdan, a i za vrijeme biranja seoskih kraljeva. Uskoci su također palili obredne vatre, dok se kod gradišćanskih Hrvata pojam 'koledavati' izjednačavao s riječju 'prostiti'. U drugim narodima postoje drugi nazivi za koledanje ili kolendavanje; u ruskom je koljeda, u srpskom, bugarskom, poljskom je koleda, što se povezuje sa staroslavenskom božicom Koledom ili s latinskom riječi *kalendae* što je označavala prvi dan mjeseca. Iako koledarske pjesme imaju poveznice s usmenom vjerskom lirikom, one su pretežno svjetovne tematike, raznoraznih ljubavnih, povijesnih, mitskih, ali i vjerskih motiva. Postoje običaji koji se zovu koledarski ophodi i oni su trodijelni, odnosno sastoje se od tri dijela. Prvi dio se odvijao ispred kuće, a druga dva dijela u kući domaćina. Postojao je točno određeni red: uvod se sastojao od zazivanja svih ljudi u kući, dok je središnji dio usmjeren na domaćina, obično glavu kuće, najstarijeg ili najuglednijeg muškarca. Nakon njega kolendari bi se usmjerili na ženu, pa na sinove i kćeri po njihovim godinama. Posljednji dio odnosio se na traženje darova o kojima su kolendari pjevali, većinom nekim pićem ili bademima, voćem, fritulama...kolendari mogu ostati i jesti, no nakon nekog vremena uzmu darove i stave u torbu ili svoje zalihe i otiđu svojim kućama ili do druge kuće. Osim Badnjaka, kolendavalo se na Svetog Martina, Svetu Katarinu, Božić, Štefanje, Novu godinu i Sveta Tri Kralja. U Dubrovniku se i dan danas održava tradicionalna kolenda u podne ispred Vijećnice.²⁶

*"Dobra večer, mi kucamo
Badnju večer čestitamo
Došli smo vam kolendati,
Vašem dvoru hvale dati.
U našeg gospara prid dvore,
Pjevajmo braćo do zore
Mi smo došli kolendati,
Vašem domu hvale dati
Ođe, ođe
Na zdravlje vam Badnja večer dođe
Otvorajte škafetine, dajte nama beškotine,*

²⁶ Isto.

*Neće gospoda nehajna biti,
Kolendarima ne udijeliti
Ođe, ođeeeee
Na zdravlje vam Badnja večer dođe.*

To je naša tradicionalna kolenda koju pjevamo ispred vrata, u Gradu je dosta drukčija iako ima nekih dijelova sličnih i preuzetih, ali mi imamo i neke svoje preinake.²⁷

Posebno su zanimljivi običaji na otoku Korčuli, kada se radilo božićno koledanje ili navješćivanje, a ono je prema starijim ljudima počinjalo već od 8. studenoga, blagdana Svetoga Martina, i trajalo je sve do Sveta Tri Kralja, 6. siječnja. Pjevale su se pjesme primjerene uzrastima ljudi, od djece do domaćina, i češće se pjevalo bez instrumenata iako se nekada pjevalo i s harmonikama, gitarom ili nekim drugim glazbalima. Sve je moralo ići kako je namijenjeno – kolendari su morali pitati dopust od domaćina, a onda bi ispred kuće otpjevali dvije ili tri pjesme. Nakon toga domaćin ih mora pozvati u kuću, čestitati i počastiti svakoga iz kolendarske skupine. Na Korčulu se kolendavalo i na Sv. Katarinu, Sv. Nikolu i za Sv. Lucu. Najvažnije je naglasiti kako će kolendari posjetiti domaćina i idućeg Božića, što se očitavalo u kolendarskim korčulanskim pjesmama.²⁸

3.2. Veselenje

Osim na sam Božić, pjesme sa stihom osmercem i pripjevom *veselo, veselo* pjevale su se kroz čitavo blagdansko božićno razdoblje, kako bi svjedočila o veselju svih ljudi koji slave rođenje Isusa Krista. S obzirom na to da su se stihovi ponavljali, ljudi koji nisu imali adekvatno obrazovanje i vrlo često nisu znali ni čitati ni pisati, smišljali bi nove stihove i tako bi prenosili veselarske pjesme. Momci i djevojke su pjevali jedni drugima kada bi bili u kolu ili kada bi se nalazili na sijelu. Veselenje se može definirati kao pjevanje pjesama božićnog i adventskog predznaka, a označavaju veselje zbog nadolazećih božićnih blagdana, izuzetno su melodične i pune ritma te završavaju prikladnom božićnom čestitkom:

²⁷ Prema kazivanju Pera i Ane Škurle, 28.11.2011., Broce

²⁸ O tome više: Žanetić, 2016: 71.-114.

*Božić nam je, milo nam je,
veselo, veselo.
Što Božić ne pjevamo,
veselo, veselo.
Ali mu se ne nadamo,
veselo, veselo.
Oj brštane, goro sveta,
veselo, veselo;
a najviše na kršćane,
veselo, veselo.
Eto Bože preko vode,
veselo, veselo.
Nosi nama struk bosilja,
veselo, veselo.
U zdravlju nas Božo našo,
veselo, veselo.
U boljemu proslavili,
veselo, veselo.
Širi Bože, vjeru našu,
veselo, veselo;
vjeru našu katoličku,
veselo, veselo.
Naš Božiću, šimširiću,
veselo, veselo,
širi tamo, dođi vamo,
veselo, veselo.
Na dobro vam Božić došo,
veselo, veselo! (Dragić 2008: 136)*

Ovaj običaj je karakterističan za jugoistočnu Hercegovinu, gdje djeca od blagdana Svetog Nikole do blagdana Sveta Tri kralja pjevaju pjesmu s pripjevom *veselo, veselo* i traže darove. Taj pripjev se izmjenjivao iza svakog drugog stiha pripjevima *koledo, koledo*.²⁹

"Prije bi se cijelo selo skupilo u jednoj kući bilo bi veselja i cike po cijele dane, muški bi se udvarali ženskim lijepim pismima i skrivali bi oči pred njima, pravio bi se krov i svi bi zašeli oko vatre i pričali priče o doma o svim situacijama tog dana ili te godine, uglavnom tu bila rodbina".³⁰

²⁹ Isto.

³⁰ Prema kazivanju Pera i Ane Škurle, 28. 11. 2011., Broce

Za Badnjak se spominje i običaj gobinjanja. Gobin može predstavljati lišće ili cvijeće koje se stavlja na vrata ili krajeve, dok su gobinji nazivi za božićne kolače u srednjoj Dalmaciji koji se ukrašavaju lovorikom. U starocrkvenoslavenskom jeziku gobino označava obilne prinose. Ovaj običaj se njegovao u neumskom kraju kada su se uzimale bršljanove grane pa se prije sumraka blagoslivljala baština, domovi, njive, groblja...djevojka iz stolačkog kraja bršljan upotrijebljen za gobinjanje brale su u večer kako bi na Badnje jutro mogle okititi njive, kuću, štale, torove... gobinjalo se uz vesele stihove: *Oj bršljane goro sveta, veselo, veselo, kitiš dvore cijelog svijeta, veselo, veselo*. Nakon toga bi uslijedilo čestitanje, pa vješanje bršljana o domaćinov vrat te čašćenje suhom rakijom i smokvama. Spominje se običaj gobinjanja kao božićnog kićenja u stonskom kraju.³¹

"Na Badnjak sam išla gombinjat s babom, objesile bi lovore na krek³² masline jer mi imamo 4, 5 mjesta đe su naše masline i naše baštine i onda smo 4, 5 puta gombinjale. Nije trebalo na svako mjesto, nego je bilo dovoljno na jedno na tom dijelu baštine. To je bilo blagoslivljanje baštine, a baba bi govorila: Gombi gombi gombilo, od roda se slomilo!"³³

4. Zaključak

Neraskidiva povezanost sela Broce sa stonskim običajima svjedoči povezanosti njihovih svetkovina i festi te iznenađuje bogatom narodnom baštinom koja se čuva kroz desetljeća kazivanja priča i usmenih legendi. To se posebno odnosi na blagdane u vrijeme Božića, kada su ljudi povezaniji i zajednički doprinose proslavama kroz određene datume, počevši od prvih dana u prosincu do kulminacije koja vrlo često završi božićnim obredima. Sv. Nikola, sv. Lucija i sv. Barbara neki su od svetaca čija se obilježja slave i dan danas, no u bročanskom kraju najviše se štuje blagdan sv. Nikole zbog veselja djece, a i odraslih ljudi te pomorske tradicije prema kojoj je sv. Nikola njihov glavni zaštitnik. Sv. Lucija veže se za pšenicu, kao orijentir blizine Božića, dok za sv. Barbaru ne postoje raznoliki običaji, čak ni po

³¹ Usp. Dragić, 2013: 63-75.

³² Deblo.

³³ Lucija Bulica, prema kazivanju bake Luce Bulice, 15. ožujka 2018., Broce. Rođena 13.10.1994. u Splitu, redovno dolazi na Broce, njeno prezime je najstarije bročansko izvorno prezime.

kazivanjima najstarijih ljudi s ovog područja. S obzirom na crkvu posvećenu Gospi koja se nalazi na Brocama, devotiranost njenoj svetosti se obilježava kroz njene blagdane, pa tako i uz njeno Bezgrešno Začeće. Posebno su znakovite svetkovine kojih se danas sjećaju samo najstariji, a vezani su za Djetinjce, Materice i Očiće, prema kojima su djeca, majke i očevi jedni drugima darivali poklone. Danas je taj običaj iščeznuo kod mladih ljudi i većini su nepoznati navedeni pojmovi. Ipak, aktivno se obilježava Badnjak kod ljudi svih godina, pa tako i kod mladosti koja tu tradiciju prenosi s ponosom. Veselenje je postojalo u prijašnjim razdobljima, no sada više ne, za razliku od kolendavanja kojega i dalje prakticiraju djeca na Brocama, a u Stonu i grupe mladih muškaraca (ponekad ima i djevojaka).

Ova adventska tradicija jedna je u nizu blagdana gdje nije potrebno samo slušati nekadašnje zanimljive običaje, već i oživjeti jedan dio njihovih obilježja kako bi mladi ljudi izbjegli sveprisutno otuđenje od svijeta oko njih, mogućnosti druženja, tradicije koja ih okružuje i od – samih sebe.

Literatura

Bašić, Maja, *Tradicijska kulturna baština u Imotskoj krajini*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu (diplomski rad). Split 2017. 6-71.

Braica, Silvio, *Božićni običaji*. *Ethnologica Dalmatica* 13 (1). Split 2004. 5-26.

Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*. Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3). Split, 2008. 414-440.

Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*. *Croatica et Slavica Iadertina* 3. Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru. Zadar, 2007. 369-390.

Dragić, Marko, *Badnje gobinjanje i kićenje u kulturnoj baštini Hrvata*. *Bosna franciscana*, XXI, 39. Franjevačka teologija. Sarajevo, 2013. 63.-75.

Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*. *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2). Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru. Zadar, 2014. 399-435.

Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*. *Croatica et Slavica Iadertina* 6 (6). Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru. Zadar, 2010. 229-264.

- Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*. Crkva u svijetu, 43 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2008. 67-91.
- Dragić, Marko, *Hrvatski panspermijski običaji, ophodi, obredi i divinacije u europskom kontekstu*. Croatica et Slavica Iadertina, 11 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru. Zadar, 2015. 149-179.
- Dragić, Marko, *Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji*. Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, br. 1. Split, 2008. 21-43.
- Dragić, Marko. *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*. Nova prisutnost: časopis za duhovna i intelektualna pitanja XIII (2). Kršćanski akademski krug. Zagreb, 2015. 141-163.
- Dragić, Marko. *Priprava hrane za Božić i post na Badnji dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Motrišta br. 75.-76., Mostar, 2014. 31.-49.
- Dragić, Marko, *Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka*. Ethnologica Dalmatica, 21 (1). Split, 2014. 149-179.
- Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti (Fakultetski udžbenik)*. Filozofski fakultet. Sveučilišta u Splitu. Split 2008. 11-555.
- Dragić, Marko, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*. Ethnologica Dalmatica, 22 (1). Etnografski muzej. Split, 2015. 5-42.
- Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*. Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4). Split, 2010. 467-488.
- Jerkan, Nikolina, *Suvremena etnografija tradicijske kulture u Cetinskoj krajini*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu (diplomski rad). Split 2016. 6-61.
- Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju* Radovana Ivančevića. Priredio Anđelko Badurina. Kršćanska sadašnjost. Zagreb 1990.
- Mravak, Ivna, *Suvremena etnografija galjske usmenoknjiževne baštine*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu (završni rad). Split 2017. 4-39.
- Suvremena katolička enciklopedija, A–E. Priredili Michael Glazier i Monika K. Helwing. Slobodna Dalmacija. Split, 2005.
- Žanetić, Katarina, *Božićno koledanje i veseljanje na otoku Korčuli*. Ethnologica Dalmatica, 23 (1). Etnografski muzej. Split, 2016. 71.-114.

ADVENT TRADITION IN CULTURE OF PLACES BROCE AND STON

(Summary)

These examples include Advent holidays and feasts in December and it's recorded in the village Broce and small town Ston on the peninsula Pelješac. Research included older people (mostly oldest habitants in the village), some of the middle age people and one young person.

Advent has important celebration of St. Nicholas and his church is in the Ston area. Some of the other traditions are related with St. Barbara, St. Lucy or Immaculate Conception. Christmas Eve comes after those traditions.

There is one special ritual for Christmas Eve and it's called kolendavanje (kolenda). That process can be found in the other place sin Croatia, but there are significant differences. There is also something called 'gobinjanje', and only the oldest habitants remember that tradition.

Most of these rituals are forgotten among younger generations, but middle age people seem to remember some of them. With the exception of Christmas Eve and St. Nicholas, interest and influence of other celebrations is nonexistent.

Key Words: Advent, Christmas Eve, feasts, traditions, processions